

9. Глоссарий «Водное право» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cawater-info.net/bk/glossary/water_right/index.htm.
10. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.
11. Конституція України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
12. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Голос України. – 2010. – № 229-230.

КАФТЯ А. А.,

здобувач кафедри адміністративного та господарського права
(Запорізький національний університет)

УДК 342.9

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА: ПЛЮРАЛІЗМ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

У статті досліджено стан і перспективи розвитку інформаційного права як самостійної галузі права у вітчизняній правовій системі, окреслено співвідношення поняття «інформаційне право» з іншими суміжними поняттями: «програмне право», «комп'ютерне право», «право інформатики», «телекомунікаційне право» тощо.

Ключові слова: інформаційне право, інформаційне законодавство, правова система, система права, галузь права.

В статье исследовано состояние и перспективы развития информационного права как самостоятельной отрасли права в отечественной правовой системе, определены соотношения понятия «информационное право» с другими смежными понятиями: «программное право», «компьютерное право», «право информатики», «телекоммуникационное право» и т. д.

Ключевые слова: информационное право, информационное законодательство, правовая система, система права, отрасль права.

The state and prospects of development of information law as an independent branch of law in the domestic legal system, outlines the value concept of “information law” with other related concepts: “software law”, “computer law”, “law science”, “telecommunication law”.

Key words: information law, information law, legal system, legal legislation, branch of law.

Вступ. Питання виокремлення такої самостійної галузі права, як інформаційне право, було порушене ще в 1978 році А.Б. Венгеровим [1]. Попри очевидний факт наявності однорідних правових норм, що регулюють інформаційні правовідносини, дискусійним серед науковців залишається необхідність виокремлення інформаційної галузі права й донині. Адже дослідники зауважують про інформаційне право здебільшого як про науку чи навчальну дисципліну, а також ототожнюють інформаційне право з інформаційним законодавством.

Постановка завдання. Зважаючи на це, вважаємо актуальним напрямом наукової діяльності окреслення наукових підходів щодо визначення інформаційного права як самостійної галузі права, що й зумовило мету статті.

Задля цього автором поставлені такі завдання: 1) дослідити наукові позиції щодо визначення поняття «інформаційне право»; 2) окреслити співвідношення поняття «інформаційне право» з іншими суміжними поняттями; 3) розкрити авторське бачення місця та ролі в правовій системі України інформаційного права.

Стаття ґрунтується на фундаментальних працях таких відомих вітчизняних фахівців інформаційної проблеми, як В. Баскаков, В. Гавловський, М. Гуцалюк, М. Дімчогло, В. Залізник, В. Коваль, Б. Кормич, В. Ліпкан, О. Логінов, О. Мандзюк, А. Марушак, П. Матвієнко, К. Татарникова, В. Теремецький, А. Тунік, О. Стоєцький, В. Цимбалюк, Л. Харченко, К. Череповський, М. Швець, Т. Шевцова, О. Шепета, О. Чуприна й ін.

Результати дослідження. Одними з аргументів апологетів наукового підходу, згідно з яким висловлюється скепсис щодо наявності інформаційного права як самостійної галузі права, є складність визначення об'єкта та предмета.

Так, Г. Красноступ зауважує про «... складність визначення об'єкта і предмета цієї галузі права» [2, с. 125].

Але чи можна вважати критерієм науковості складність визначення об'єкта і предмета? На нашу думку, ні. Адже навіть визначення предмета й об'єкта у визнаних галузях права викликає бурхливу дискусію серед спеціалістів.

Саме тому ми поділяємо аргументи тих дослідників, які зауважують, що «... ми на порозі інформаційного суспільства, і зволікання з розробленням його правового фундаменту здатне породити негативні наслідки для суспільства і держави» [3, с. 101].

Близька нашому баченню й позиція деяких науковців, які, відзначаючи «... актуальність і значущість проблем, пов'язаних із необхідністю прискорення формування інформаційного права як самостійної галузі права...» [4], звертають увагу на те, що «... інформаційне право – це шлях усвідомлення «зустрічі» інформаційних технологій та інститутів держави і права, це шлях упорядкування відносин в одній із найбільш гарячих сфер життя планети – інфосфери – та її взаємодії з усіма тканинами сучасного соціуму» [4].

Справді, нині відсутнє уніфіковане визначення предмета й об'єкта інформаційного права. Більше того, деякі автори зазначають про «предмет правового регулювання інформаційного права», що становлять інформаційні відносини, які виникають, змінюються і припиняються при обертанні інформації в інформаційній сфері в результаті здійснення інформаційних відносин [5, с. 99]. Інші виокремлюють провідний і безпосередній предмет інформаційного права, що становить інформація та конкретні види й форми інформації, щодо конкретних інформаційних відносин, інформаційної діяльності тощо, відповідно [6, с. 13].

Плюралізм розуміння змісту кола суспільних відносин, які охоплюються сферою правового регулювання, сприяв появі поряд із терміном «інформаційне право» й інших понять: «програме право», «комп'ютерне право», «право інформатики», «телекомунікаційне право» тощо.

Контент-аналіз наукової літератури дає змогу констатувати, що в наукових розвідках домінує все ж таки термін «інформаційне право». Попри це, дослідники намагаються не зачіпати питання визначення цього поняття.

Так, Ю. Тихомиров, оперуючи цим терміном, зауважує про комплексність і публічність інформаційного права [7, с. 123]. В. Цимбалюк, В. Гавловський і низка інших українських розробників українського інформаційного права розкривають зміст предмета інформаційного права як відносини щодо інформації, також оминають визначення поняття «інформаційне право» [6, с. 13].

Л. Коваленко стверджує: «Інформаційне право – це галузь права, система соціальних норм, що впорядковує охоронювані державою суспільні відносини, що виникають в інформаційній сфері – сфері створення, перетворення й використання інформації. Основний предмет правового регулювання інформаційного права – це інформаційні відносини, що виникають при здійсненні інформаційних процесів – процесів створення, збору, опрацювання, зберігання, пошуку, передачі, поширення й використання інформації» [8, с. 150].

Низка дослідників, застосовуючи термін «інформаційне право», намагаються зробити це поняття «гумовим», перераховуючи все те, що має назву «інформаційне». Зокрема, І. Бачило трактує інформаційне право як сукупність доктринальних положень юридичної науки, правових норм Російської Федерації, що утворюють самостійний масив національного права, норм міжнародного законодавства, а також як стан правової свідомості суб'єктів права в галузі інформаційної діяльності й відносин, пов'язаних із інформаційними ресурсами, функціонуванням інформаційних мереж і систем в умовах застосування сучасних інформаційних технологій, спрямованих на забезпечення безпечного задоволення інформаційних потреб громадян, їх організацій, держави і суспільства загалом, забезпечення адекватної реакції юридичної системи на порушення встановлених законодавством правил у галузі інформації та інформатизації [9].

Це визначення більше викликає запитань, ніж відповідей, адже автором ототожнюється інформаційне право з інформаційним законодавством, інформаційною культурою тощо. Тим більше, визнанням у теорії держави та права є визначення галузі права як відносно самостійної сукупності юридичних норм, яка регулює якісно однорідну сферу суспільних відносин.

У більш пізніх своїх роботах дослідниця також має дещо неоднозначну думку щодо інформаційного права, трактуючи його як науку про предмети, принципи й методи правового регулювання діяльності та відносин у галузі формування й використання інформаційних ресурсів, технологій і комунікацій та їх мереж, організації управління процесами інформатизації й забезпечення інформаційної безпеки громадян, держави та суспільства з метою задоволення їх інформаційних потреб і забезпечення процесів розвитку суспільства [10, с. 31], як нову комплексну галузь публічного права, що входить у сімейство адміністративного права [10, с. 33].

Дещо дискусійним убачається й визначення поняття «інформаційне право» іншим російським дослідником В. Копиловим, який визначив його як комплексну галузь права, що являє собою систему соціальних норм і відносин, які охороняються силою держави та виникають в інформаційній сфері – сфері виробництва, перетворення і споживання інформації [5]. Як ми зауважували раніше, галузь права становлять виключно правові норми. Адже не всі соціальні норми легітимізуються, тобто набувають правового характеру. Щодо відносин, то вони є предметом правового регулювання, тобто предметом галузі права. Дещо сумнівним видається й окреслена автором інформаційна сфера як сфера виробництва, перетворення та споживання інформації. Виходячи з цієї тези, інформаційні правовідносини у сфері захисту інформації не становлять предмет інформаційного права. Однак інститути захисту таємниць, іншої інформації з обмеженим доступом чи публічної інформації є одними з найбільш усталених з-поміж інших інститутів інформаційного права.

Дихотомія бачення інформаційного права як галузі права й галузі законодавства спостерігається в позиції Б. Кормича. Автор надає таке визначення інформаційному праву: виокремлена група правових норм, якими регулюються суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення режимів і параметрів суспільного обігу інформації, правового статусу, поведінки та зв'язків суб'єктів інформаційних відносин [11, с. 41]. Однак надалі зауважує, що на сьогодні можна говорити про інформаційне право як галузь законодавства, що об'єднує нормативно-правовий матеріал, яким регулюється відносно відособлена група суспільних відносин, застосовуючи при цьому специфічні методи регулювання [11, с. 42].

О. Марценюк висноує: «Інформаційне право України виступає самостійною комплексною галуззю національного права, що вимагає теоретичного обґрунтування окремих інститутів інформаційного права при їх комплексному застосуванні в українській правовій системі, встановлення самостійного методу інформаційного права» [12, с. 219].

Уникає визнання інформаційного права як самостійної галузі права й М. Рассолов, визначаючи інформаційне право як галузеву юридичну науку, що формується й вивчає сукупність норм права, які регулюють інформаційні відносини в суспільстві та містять приписи, що стосуються інформаційної діяльності загалом [13].

Таку позицію поділяє Д. Гетманцев: «... під терміном «інформаційне право» ми можемо розуміти як галузь науки чи правову дисципліну, а не саму галузь права» [14, с. 89] або

«... на сучасному етапі може йтися не про існування інформаційного права як самостійної галузі права, а лише про існування інформаційного законодавства як галузі законодавства» [14, с. 89].

Попри свої аргументи, дослідник пропонує таке визначення цього поняття: інформаційне право – система правових норм конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного та інших галузей права, що регулюють суспільні відносини, які виникають при здійсненні інформаційних процесів – процесу виробництва, збирання, оброблення, накопичення, зберігання, пошуку, передавання, розповсюдження та споживання інформації [14, с. 91].

То ж виникає питання: чи розуміє автор різницю між галуззю права та галуззю законодавства як відносно самостійної сукупності юридичних норм, яка регулює якісно однорідну сферу суспільних відносин, і сукупності упорядкованих певним чином нормативно-правових актів, що регулює якісно однорідну сферу суспільних відносин, відповідно?

О. Соснін також зауважує про науку інформаційного права як галузь юридичної науки, що вивчає суспільні відносини в інформаційній сфері, їх закономірності й відображення у праві, правоохоронній і правозастосовній практиці, у суспільній правосвідомості [15, с. 101–102].

При чому дослідник зазначає: «... як наука інформаційне право в Україні перебуває на початковому етапі свого розвитку, незважаючи на те, що ідея інформаційного права у світі реалізується досить активно. На пострадянському просторі лідирує Росія, ученими якої зроблено вагомий внесок в розроблення теорії інформаційного права. В Україні без створення необхідної наукової бази інформаційного права підготувати наукову еліту та відповідної кваліфікації управлінські кадри для цієї сфери діяльності є проблематичним» [15, с. 101–102].

Неординарною вбачається думка І. Сопілко, яка зауважила, що «як галузь суспільних відносин інформаційне право може розглядатися у двох аспектах: об'єктивному і суб'єктивному. В об'єктивному змісті інформаційне право – це врегульований нормативними актами комплекс суспільних відносин, об'єктом яких є інформація. У суб'єктивному змісті інформаційне право – це комплекс прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин щодо інформації. Як інституція в юридичній науці інформаційне право – це відносно автономна інституція правової науки щодо дослідження проблем суспільних відносин, об'єктом яких є інформація. Як навчальна дисципліна інформаційне право – це комплекс знань, що подаються для вивчення теорії і практики регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є інформація» [16, с. 46].

Отже, аналіз наукових позицій у цьому контексті дає змогу констатувати, що інформаційне право варто розглядати в кількох ракурсах: як науку, як навчальну дисципліну та комплексну галузь права.

Основні відмінності між основними й комплексними галузями права вдало розкрито Ю. Толстим:

- «кожна основна (самостійна) галузь має чітко визначену предметну єдність, а комплексна галузь позбавлена подібної єдності, оскільки регулює різнорідні відносини;
- до складу основних галузей права не можуть входити норми інших галузей права, а комплексна галузь складається із норм основних галузей права;
- кожній основній галузі права притаманний специфічний метод правового регулювання; для комплексної галузі характерна інша ситуація – у ній використовується кілька методів правового регулювання з основних галузей;
- основні галузі права посідають визначене місце в системі права, а комплексні галузі ніякого місця не посідають» [17, с. 45].

Звичайно, питання виокремлення комплексних галузей права й донині є дискусійним серед науковців. Та чи не вбачається неправильним заплішувати очі на наявність факту появи й розвитку інформаційних прав, інформаційних відносин і сукупності однорідних норм, що їх урегульовують лише тому, що це не вписується в систему критеріїв, розроблену на початку минулого сторіччя?

Така розгалуженість, розмитість предмета правового регулювання та неусталеність структури інформаційного права сприяє необґрунтованому виокремленню інших «інформаційних» галузей права.

Саме «молодий» характер цієї галузі права детермінує наукові дискусії щодо її визнання через відсутність однозначного трактування її понятійно-категоріального апарату, методологічного інструментарію, структури, системи, предмета й об'єкта тощо.

Певним аргументом на користь визнання інформаційного права як самостійної галузі права є розширення змісту спеціальності 12.00.07 (теорія управління; адміністративне право; фінансове право), за якою здійснюється присвоєння вчених звань, захист дисертацій і присудження наукових ступенів кандидата й доктора юридичних наук із червня 2003 р. Із того часу до цієї спеціальності додали й інформаційне право.

Актуальність значного кола інформаційних проблем, своєю чергою, сприяли динамічному розвитку наукових досліджень, спрямованих на їх розв'язання та, як наслідок, захисту дисертацій і присудження наукових ступенів кандидата й доктора юридичних наук саме з інформаційного права. Тенденційним залишається збільшення кількості дисертаційних досліджень саме цього спрямування. Цей факт надає можливість констатувати не лише формування інформаційного права, а й активний його розвиток.

Висновки. Отже, попри те, що інформаційне право – це галузь права, що лише формується, «... вона відіграватиме визначальну роль у розвитку суспільства XXI сторіччя і найближчим часом стане повноцінною галуззю права, позбавившись різноманітних інсинуацій» [5, с. 81].

Саме тому ще раз акцентуємо: науково неадекватним є застосування таких критеріїв виокремлення самостійної галузі права, як предмет і метод правового регулювання в умовах глобалізації та інформатизації. По-перше, поява цих критеріїв була зумовлено науковими дискусіями минулого сторіччя. По-друге, питання кількості методів правового регулювання при визначенні самостійності галузі права є одними із найдискусійнішими серед дослідників і донині, від одного до кількох методів правового регулювання.

Неможливо заперечити, що інформаційні правовідносини, що становлять предмет інформаційного права, мають певний ступінь своєрідності, питому вагу з-поміж інших суспільних правовідносин і норми, що їх урегульовують, потребують диференціації за допомогою конкретної галузі права, що являє собою інформаційне право.

Список використаних джерел:

1. Венгеров А.Б. Право и информация в условиях автоматизации управления / А.Б. Венгеров. – М. : Юридическая литература, 1978.
2. Красноступ Г. Проблема визначення об'єкта та предмета інформаційного права / Г. Красноступ // Право України. – 2007. – № 5. – С. 125–128.
3. Соснін О. Передумови формування в Україні інформаційного права / О. Соснін // Право України. – 2005. – № 11. – С. 99–103.
4. Бачило І.Л. Информационное право / І.Л. Бачило, В.Н. Лопатин, М.А. Федотов ; под ред. акад. РАН Б.Н. Топорнина. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 422 с.
5. Копылов В.А. Информационное право : [учеб.] / В.А. Копылов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2003. – 512 с.
6. Основи інформаційного права України : [навч. посіб.] / [В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Грищенко та ін.] ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. – К. : Знання, 2004. – 274 с.
7. Тихомиров Ю.А. Публичное право : [учеб.] / Ю.А. Тихомиров. – М. : БЕК, 1995. – 496 с.
8. Коваленко Л.П. Інформаційне право України / Л.П. Коваленко // Проблеми законності. – 2012. – № 119. – С. 148–156.
9. Бачило І.Л. Інформаційне право: роль та місце в системі права Російської Федерації / І.Л. Бачило // Держава і право. – 2001. – № 2. – С. 34–40.
10. Бачило І.Л. Информационное право : [учеб.] / І.Л. Бачило. – М. : Юрайт, 2010. – 454 с.
11. Кормич Б.А. Інформаційне право : [підруч.] / Б.А. Кормич. – Х. : БУРУН і К, 2011. – 334 с.
12. Марценюк О.Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.Г. Марценюк. – К., 2009. – 266 с.

13. Рассолов М.М. Информационное право : [учеб. пособ.] / М.М. Рассолов. – М., 1999. – 398 с.
14. Гетманцев Д. До питання про інформаційне право як самостійну галузь права України / Д. Гетманцев // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 3. – С. 88–91.
15. Соснін О. Передумови формування в Україні інформаційного права / О. Соснін // Право України. – 2005. – № 11. – С. 99–103.
16. Сопілко І.М. Методологічні засади виокремлення інформаційного права в системі права України / І.М. Сопілко // Юридичний вісник. – 2011. – № 1 (18). – С. 46–49.
17. Толстой Ю.К. О теоретических основах кодификации гражданского законодательства / Ю.К. Толстой // Правоведение. – 1957. – № 1. – С. 45–49.

КАШУЛЬСЬКА К. О.,

аспірант

кафедри адміністративного права та

адміністративної діяльності

(Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.726

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ІЗ ПИТАНЬ КОНТРОЛЬНО-МІГРАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті надана порівняльна характеристика нормативно-правового регулювання контрольно-міграційного провадження України та деяких зарубіжних країн. Визначені перспективи гармонізації вітчизняного законодавства з питань контрольно-міграційного провадження до міжнародних стандартів.

Ключові слова: *контрольне провадження, контрольно-міграційне провадження, суб'єкти контрольно-міграційного провадження, контрольно-міграційне провадження зарубіжних країн.*

В статье предоставлена сравнительная характеристика нормативно-правового регулювання контрольно-міграційного провадження України та деяких зарубіжних країн. Визначені перспективи гармонізації вітчизняного законодавства з питань контрольно-міграційного провадження до міжнародних стандартів.

Ключевые слова: *контрольное производство, контрольно-миграционное производство, субъекты контрольно-миграционного производства, контрольно-миграционное производство зарубежных стран.*

In the articles provides a comparative characterization of regulatory control and regulation of immigration proceedings Ukraine and some other countries. Perspective of harmonization of national legislation on migration control proceedings with international standards.

Key words: *control proceedings, control migration procedure, subjects control immigration proceedings, control imigration production abroad.*

